

SYTUACJA NA ODCINKU TŁUSZCZÓW ZWIERZĘCYCH I ROŚLINNYCH W ZWIĄZKU RADZIECKIM

Informacja została opracowana na podstawie materiału zawartego w „Monthly Bulletin of Agricultural Economics and Statistics”, FAO, Nr 4, 1959.

Rolnictwo w ZSRR po wojnie przechodziło okresy wzrostu i zahamowania a od roku 1953 można mówić o trwałej tendencji wzrostu produkcji rolnej. Znaczny wzrost nastąpił w produkcji roślin przemysłowych i bydła; obie te gałęzie stanowią podstawowe źródło dla produkcji tłuszczów zwierzęcych i roślinnych w Związku Radzieckim.

Aczkolwiek oficjalne dane dotyczące całej produkcji tych artykułów w ZSRR są niekompletne, można jednak ustalić z dużym przybliżeniem łączną ich produkcję w roku 1958 na 2,6 mln ton. Dane dla roku 1957, ocenianego jako rekordowego w produkcji tłuszczów wskazują, że w roku 1958 nastąpił spadek o 6%. Spadek ten został spowodowany wyjątkowo złym urodzajem słonecznika ze zbioru 1957 roku. Mimo tego spadku produkcja tłuszczów w 1958 roku w stosunku do produkcji z 1950 roku prawie podwoiła się. W związku z tym Związek Radziecki wysunął się jako trzeci producent świata obok Stanów Zjednoczonych i Chin.

Tabela 1

**Miejsce Związku Radzieckiego w światowej produkcji tłuszczów zwierzęcych
i roślinnych w latach 1950, 1956—1958**

Kraj	Produkcja w tys. ton w latach				Udział w produkcji światowej w 1958	Wskaźnik wzrostu r. 1950 = 100
	1950	1956	1957	1958*		
Stany Zjednoczone	4 926	6 217	6 228	6 085	22,0	124
Chiny	2 624	3 309	3 459	3 415	12,3	130
Związek Radziecki	1 327	2 516	2 756	2 600	9,4	196
Indie	1 777	1 881	2 023	1 998	7,2	112
Pozostałe kraje	10 921	13 044	13 434	13 599	49,1	125
Razem światowa produkcja	21 575	26 967	27 900	27 687	100,0	128

* Dane dla roku 1958 niepełne.

Podstawową masę tłuszczu w ZSRR stanowią roślinne oleje jadalne (w roku 1957 udział ich w całej produkcji wynosił nieco ponad 50%), na pozostałą ilość składają się tłuszcze zwierzęce, słonina, smalec, masło oraz tłuszcz z ryb i tran.

Tabela 2

**Rozwój krajowej produkcji tłuszczów zwierzęcych i roślinnych
w latach 1940, 1950 i 1956—1958**

Wyszczególnienie	W tys. ton w latach				
	1940	1950	1956	1957	1958 ¹⁾
Jadalne oleje roślinne	615	662	1 276	1 387	(1 150)
Słonina i smalec	258	329	(680)	745	(810)
Masło (czysty tłuszcz)	(220)	(326)	547	609	624
Tłuszcz rybi i tran (bez Antarktydy)	(10)	(10)	13	(15)	(16)

¹⁾ Dane dla roku 1958 szacunkowe; liczby w nawiasach pochodzą z różnych źródeł.

Jak z powyższych danych widać szczególnie duży wzrost, daje się zaobserwować w produkcji roślinnych olejów jadalnych oraz słoniny i smalcu. W tej ostatniej grupie notujemy prawie trzykrotny wzrost produkcji za okres 12 lat. Również w produkcji masła wzrost jest ponad dwukrotny. Liczby planowane na najbliższą przyszłość przewidują we wszystkich omawianych grupach wzrost produkcji do takich rozmiarów, aby spożycie na głowę ludności osiągnęło poziom produkujących krajów Europy Zachodniej.

ROŚLINY OLEISTE

Ziarna roślin oleistych są podstawowym surowcem dla przemysłu tłuszczowego w ZSRR. Najpoważniejsze miejsce zajmuje słonecznik. W produkcji tej Związek Radziecki zajmuje pierwsze miejsce na świecie. Całą światową produkcję słonecznika szacuje się dla roku 1958 na 6,4 mln ton, z czego na produkcję Związku Radzieckiego przypada $\frac{3}{4}$, tj. około 4,5 mln. ton.

Około 55% całej ilości zbioru roślin oleistych koncentruje się w RSFSRR, od 30 do 40% przypada na produkcję Ukrainy, pozostałą ilość produkuje Mołdawia.

Poważny wzrost zbiorów słonecznika notowany w ostatnich latach można przypisać częściowo zwiększonej powierzchni zasiewu pod tę uprawę: podstawową przyczyną jest jednak wzrost plonów.

Rekordowa produkcja osiągnięta w roku 1958 stanowi $2\frac{1}{2}$ raza wyższy zbiór niż w roku 1950, a została wyprodukowana na powierzchni tylko o 11% większej. Najwyższy plon osiągnięto na Ukrainie. Słonecznik jest jedną z roślin, na którą według referatu Chruszczowa, wygłoszonego na XXI Zjeździe Partii zwraca się w Związku Radzieckim szczególną uwagę. Należy oczekiwać wzrostu powierzchni zasiewów na Ukrainie, Mołdawii i Północnym Kaukazie oraz w rejonie Wołgi i Centralnym Rejonie Czarnoziemnym. Zdaniem autora informacji należy również liczyć się z dalszym wzrostem plonów.

Tabela 3

Powierzchnia zasiewów, plony i zbiór słonecznika w latach 1940, 1950 i 1956—1958

Lata	Powierzchnia zasiewu w mln ha	Plon w q/ha	Zbiór w tys. ton	Wskaźnik wzrostu produkcji rok 1950 = 100
1940	3 543	7,3	2 578	143
1950	3 589	5,0	1 798	100
1956	4 510	8,8	3 947	220
1957	3 460	8,1	2 800	156
1958	3 940	11,4	4 500	250

Równoległe do wzrostu plonów szeroko zakrojona selekcja nasion dała w wyniku wzrost wydajności oleju. Zawartość oleju w ziarnach słonecznika wzrosła z 28% w 1940 roku do 35% w 1956 roku. W roku tym powierzchnia pod zasianymi nasionami uszlachetnionymi wynosiła 60% całej powierzchni zasiewu w RSFSRR, 84% na Ukrainie oraz 97% w Mołdawii. Udział stosowanych nasion selekcyjnych w ostatnich latach jeszcze wzrósł.

Drugą rośliną o podstawowym znaczeniu jako surowiec do wyrcbu olejów jest bawełna. Aczkolwiek zbiór nasion bawełny nie wzrósł w takim stopniu jak słonecznika w okresie powojennym, to jednak notuje się wzrost o 35% (z 2150 tys. ton w 1950 r. do 2900 tys. ton w 1957 r.). W ciągu lat 1950—1957 powierzchnia pod bawełną spadła z 2320 tys. ha do 2092 tys. ha. Wzrost zatem produkcji nasion (35%) należy całkowicie przypisać wzrostowi plonów.

W przeciwieństwie do oleju słonecznikowego wydajność tłuszczu przy ekstraktowaniu nasion bawełny spadła z 20,8% w 1942 roku do 19,8% w 1956 roku. Główny wysiłek bowiem skierowany był na wyprodukowanie włókna wyższej jakości. Należy jednak oczekiwać, że produkcja nasion bawełny osiągnie wyższą jakość w najbliższych latach. Nowy siedmioletni plan zakłada wzrost produkcji bawełny na rok 1965 o 40% w stosunku do zbiorów z roku 1957: plany te mają być osiągnięte na drodze zwiększenia powierzchni zasiewu i zwiększenia inwestycji na nawodnienie terenów wybitnie nadających się do uprawy bawełny. Jako rezultat planowanych zadań należy spodziewać się że zbiór nasion bawełny wzrośnie w 1965 roku do 600 tys. ton.

Powierzchnia zasiewów pod soją wynosi obecnie 300 tys. ha.

Poza tym Związek Radziecki corocznie importuje znaczne ilości soi z Chin.

Ponadto uprawia się w ZSRR rzepak jako surowiec do produkcji olejów jadalnych. Powierzchnia zasiewu pod rzepakiem wynosi 50 tys. ha.

Pewna ilość jadalnego oleju jest produkowana z kukurydzy: obecna produkcja wynosi 4 tys. ton rocznie, ale potencjał produkcyjny jest znacznie wyższy.

W roku 1956 powierzchnia zasiewu pod lnem wynosiła 500 tys. ha. Przemysłową produkcję w 1957 roku oleju lnianego określa się na 70 tys. ha. Należy podkreślić, że znaczna część oleju lnianego jest używana w ZSRR jako olej jadalny.

Łączna produkcja roślinnych olejów jadalnych (razem z przerobionym surowcem importowanym) w ZSRR wynosi w roku 1958 około 1,2 mln

ton, w porównaniu do 1,5 mln ton w roku 1957, a 0,7 mln ton w latach 1948—1952. Ocenia się że produkcja olejów w 1959 roku osiągnie poziom rekordowy dzięki wyjątkowo wysokim zbiorom słonecznika w roku 1958.

Tabela 4

Przemysłowa produkcja roślinnych olejów jadalnych z surowców krajowych i importowanych w latach 1940, 1948—1952, 1954 i 1956—1958

Wyszczególnienie	Roczna produkcja w tysiącach ton					
	1940	Średnio w 1948— —1952	1954	1956	1957	1958 ¹ (szacunek)
Olej słonecznikowy	349	380	644	897	(950)	(700)
Olej bawełniany	240	238	348	343	394	(400)
Olej sojowy	7	68	81	78	74	(80)
Olej z orzeszka ziemnego	—	17	59	47	24	(30)
Olej rzepakowy i gorczycy	22	7	12	16	23	(16)
Olej kukurydziany	—	4	4	4	4	(4)
Razem	620	714	1 148	1 385	1,469	1 230

¹⁾ Liczby w nawiasach pochodzą z różnych źródeł.

Wraz z rozwojem własnej produkcji nasion roślin oleistych Związek Radziecki dokonał radykalnej zmiany w okresie powojennym w metodach stosowanych przy ekstrakcji olejów.

Tabela 5

Produkcja olejów według metody wydobycia

Metoda	Procentowy udział w całej produkcji		
	1913	1940	1957
1. Pras hydraulicznych	100,0	87,4	2,0
2. Pras ślimakowych	—	2,7	66,0
3. Ekstrakcji przy użyciu rozpuszczalnika	—	9,9	32,0
Razem	100,0	100,0	100,0

Metoda pras hydraulicznych została prawie całkowicie zastąpiona przez metodę pras ślimakowych i metodę ekstrakcji. Pozwoliło to na poważne zwiększenie wydajności ekstrakcji olejów. Obliczono, że modernizacja przemysłu olejarskiego pozwoliła osiągnąć wzrost produkcji o 140 tys. ton w okresie od 1951 roku do 1955 r. Techniczna „rewolucja” spowodowała ponadto podwojenie wydajności przerobowej przemysłu olejarskiego (dla porównania przyjęto przerób w latach 1941 i 1956). Planuje się dalsze stopniowe zastępowanie metody pras ślimakowych przez bardziej wydajną nowoczesną metodę ekstrakcji przy zastosowaniu rozpuszczalników.

Tłuszcze zwierzęce. Informacje dotyczące produkcji tłuszczów zwierzęcych w Związku Radzieckim w okresie powojennym są fragmenta-

ryczne. Niektóre oficjalne źródła radzieckie podają, że w roku 1957 osiągnięto produkcję tłuszczów zwierzęcych w wysokości 750,0 tys. ton, w porównaniu do 333,0 tys. ton w 1950 r. i 260,0 tys. ton w 1940 roku.

Stanowi to wzrost w stosunku do produkcji roku 1950 o 125%, a w stosunku do roku 1940 — 188%.

W produkcji mięsa (wagi bitej) osiągnięto wzrost z 4,9 mln ton w roku 1950 do 7,9 mln ton w 1958 r. Zgodnie z planowanymi liczbami łączna produkcja mięsa osiągnie w najbliższej przyszłości 21 mln ton: to oznacza osiągnięcie potrzebnej produkcji dla zapewnienia amerykańskiego poziomu spożycia na głowę ludności. Już bieżący plan siedmioletni przewiduje, że bardziej nowoczesny poziom produkcji (do 16 mln. ton) zostanie osiągnięty w 1965 roku.

Czy te założenia zostaną całkowicie zrealizowane, czy też nie, faktem jest, że cała polityka gospodarcza skierowana jest na osiągnięcie znacznego wzrostu produkcji zwierzęcej. W konsekwencji należy oczekiwać również podobnego wzrostu w produkcji tłuszczów zwierzęcych, szczególnie w zwiększonej produkcji słoniny.

Masło. Łączna produkcja masła w roku 1958 obliczona jest na 770 tys. ton, co stanowi prawie dwukrotny wzrost w stosunku do produkcji z roku 1950. Prawie 80% produkcji daje produkcja przemysłowa: większość produkcji koncentruje się w Republice Białoruskiej (52% produkcji przemysłowej według danych z roku 1956) oraz na Ukrainie (27%). Na wzrost produkcji wpłynęło polepszenie zaopatrzenia w pasze, zwiększenie produktywności mleka oraz wzrastający popyt rosnącej ludności miast i ośrodków przemysłowych.

Ze swym obecnym poziomem produkcji Związek Radziecki wysuwa się na pierwszego producenta masła w świecie, gdyż w 1958 roku przewyższył produkcję masła Stanów Zjednoczonych. Plan siedmioletni przewiduje wzrost produkcji masła do około 1 mln ton, tj. wzrost o 55% w stosunku do produkcji z roku 1958.

HANDEL ZAGRANICZNY

Chociaż wzrastający poziom spożycia osiąga się w ZSRR przede wszystkim z produkcji krajowej, import netto wzrósł znacznie w porównaniu z danymi z roku 1950.

Obroty handlowe w latach 1955—1957 wykazują przeciętny roczny import około 350,0 tys. ton (w przeliczeniu na olej), a eksport trochę ponad 80,0 tys. ton. Poczynając od roku 1956 import maleje, a wzrasta eksport.

Charakterystyczną cechą handlu zagranicznego w Związku Radzieckim w latach 1955—1957 były znaczne i regularne dostawy nasion roślin oleistych z Chin, głównie soi i łuskanego orzeszka ziemnego. Import soi kształtował się średnio rocznie powyżej 500 tys. ton, a orzeszka około 160 tys. ton. Import olejów jadalnych z tego samego źródła wskazuje stały spadek z 195,0 tys. ton w roku 1955 do 46,0 tys. ton w roku 1957.

Związek Radziecki jako eksporter netto masła ukazał się na rynku w latach 1956 i 1957, kiedy eksport jego przewyższył import o 41,0 tys. ton. Osiągnięto to prawdopodobnie jako wynik znacznego wzrostu krajowej

Tabela 6

Obroty tłuszczami roślinnymi i zwierzęcymi
(w przeliczeniu na olej)

Produkty	Eksport			Import		
	1955	1956	1957	1955	1956	1957
w tysiącach ton						
Płynny roślinny olej jadalny:						
sojowy	—	—	—	77	88	93
orzeczka ziemnego	—	—	—	84	78	41
słonecznikowy	14	14	13	2	2	2
pozostałe	4	2	—	10	5	4
Razem	18	16	13	173	173	140
Jadalne oleje roślinne	24	56	48	195	96	46
Tłuszcze zwierzęce	5	26	49	6	6	8
Masło	4	21	40	5	5	7
Tran ^a	5	5	4	74	64	56
Ogółem	51	98	105	452	342	250

^a Połowy ZSRR łącznie z Antarktydą.

produkcji masła w ostatnich latach oraz wzrostu produkcji margaryny jako tłuszczu zastępczego.

Ekspert surowców oleistych i jadalnych oleju roślinnego w latach 1955—1957 był stosunkowo skromny (około 60 tys. ton w przeliczeniu na olej) przede wszystkim do krajów Europy Wschodniej (NRD, Czechosłowacji i Rumunii).

Należy przypuszczać, że tendencje importu i eksportu w roku 1958 będą podobne, chociaż import masła w tym roku — z Danii — był raczej wyższy niż w latach ubiegłych.

ROZWÓJ PRZEMYSŁU PRZETWÓRCZEGO

Szerokie zaopatrzenie w surowce dostępne w ZSRR pczwoliło na bardzo raptowny wzrost przemysłu przetwórczego tłuszczów: podobnie jak w większości innych krajów wzrasta nadal zarówno produkcja mydła jak i margaryny.

Tabela 7

Produkcja margaryny i mydła w okresie powojennym i w latach 1950, 1956 do 1958

Produkty	Rocznie w tysiącach ton				
	Przed wojną	1950	1956	1957	1958 ^a
Margaryna:					
stołowa	39 ^b	72	289	305	(320)
kuchenna	79 ^b	119	149	150	(160)
Razem	118	191	436	455	480
Produkcja mydła ogółem	495 ^c	816	1 270	1285	(1 290)

^a liczby planowane (liczby w nawiasach pochodzą z innych źródeł).

^b dane dla roku 1940; ^c dane dla roku 1938.

W innych krajach produkcja margaryny wzrasta, podczas gdy zużycie mydła zostaje zastąpione przez syntetyczne środki oczyszczające. Produkcja margaryny w ZSRR osiągnęła w roku 1958 — 480,0 tys. ton. Jest to wzrost 2 i półkrotny w stosunku do produkcji z roku 1950. Obecny poziom produkcji wysuwa Związek Radziecki jako producenta margaryny na 3 miejsce obok Stanów Zjednoczonych (714 tys. ton) i Niemiec Zachodnich (624 tys. ton).

Na podkreślenie zasługuje fakt wzrostu udziału margaryny stołowej do $\frac{2}{3}$ całej produkcji margaryny. W roku 1940 udział ten wynosił tylko $\frac{1}{3}$ produkcji. Należy przypuszczać, że dalszy planowy rozwój produkcji tłuszczów i olejów da w rezultacie jeszcze większy wzrost spożycia tłuszczów w formie margaryny, szczególnie że szerokie rzesze robotników przemysłowych mogą zabezpieczyć wysoce chłonny rynek dla tego rodzaju tłuszczu jadalnego.

POZIOM OBECNEGO SPOŻYCIA I PERSPEKTYWY JEGO ROZWOJU

Obecny poziom spożycia tłuszczów w ZSRR wynosi około 14 kg na głowę ludności. Stanowi to poważny wzrost, w porównaniu z poziomem przedwojennym spożycia, ale jest to jeszcze znacznie poniżej poziomu spożycia w Ameryce Północnej (28 kg) i w Europie Zachodniej (23 kg).

Udział tłuszczów roślinnych w ogólnym spożyciu tłuszczów wynosi około 50%, na pozostałą ilość składają się prawie wyłącznie tłuszcz wieprzowy i masło.

Zarówno wzrost spożycia ogółem jak i spożycia na głowę ludności związane są z postępowaniem krajowej produkcji: nie przewiduje się bowiem zmian w kierunku zwiększenia importu.

Plan siedmioletni (1959—1965) zakłada wzrost produkcji przemysłowej olejów o 61% w stosunku do produkcji z 1958 roku. Głównym źródłem zwiększenia ma być wzrost zbioru słonecznika i nasion bawełny. Produkcja mięsa (łącznie z tłuszczem) powinna osiągnąć 16 milionów ton, tj, o 10% więcej w stosunku do produkcji z roku 1958. Planowana produkcja masła powinna nieco przekroczyć 1 milion ton. Wzrost połowu ryb planowany jest na około 60% w stosunku do wykonanych połowów w 1958 r. W konsekwencji należy oczekiwać również zwiększonego spożycia tłuszczów. Oceniając wszystkie omówione czynniki, należy spodziewać się znacznego wzrostu zaopatrzenia w tłuszcze jadalne i oleje w najbliższej przyszłości. Jakkolwiek nie będzie to prawdopodobnie wystarczające zaopatrzenie dla osiągnięcia poziomu spożycia ani Stanów Zjednoczonych ani Europy Zachodniej.

Innym poważnym źródłem zwiększenia poziomu spożycia tłuszczów roślinnych i zwierzęcych w Związku Radzieckim może być planowy rozwój przemysłu syntetycznych środków oczyszczających. Poważna bowiem ilość tłuszczów jadalnych w obecnej chwili jest zużywana nie jako produkt spożywczy, ale jako surowiec do produkcji mydła. W 1957 r. na przykład około 550 tys. ton roślinnych olejów było zużywanych do produkcji mydła, farb olejnych i innych technicznych produktów, w tym na produkcję mydła 330 tys. ton.

Produkcja syntetycznych środków oczyszczających jest dotychczas w Związku Radzieckim niewielka, ale ma znaczne możliwości rozwoju, ponieważ surowców jest pod dostatkiem. Należy przypuszczać, że produkcja mydła będzie wzrastać, ale wolniej niż w latach ubiegłych, a proporcje całej ilości tłuszczów jadalnych przeznaczonych na jego produkcję, mogą być znacznie zmniejszone w niedalekiej już przyszłości.

opr. H. M.